

lunda her şey “genel” oldu. Genel oy, genel eğitim, genel seferberlik, genel savaş ya da kitle savaşı. İşte, çağdaş sistemin temelleri, böylece 1870 sonrasında atılmaya başlandı. Ancak, bu “kitle dönemi” içinde insanoglu iki dünya savaşını yirmi yıl gibi kısa bir ara ile yaşadı. Bu iki kitle savaşına, bu iki genel savaşa nasıl gidildi? Avrupa'nın artan refahı bunları nasıl engelleyemedi? Bugünkü uluslararası sistem nasıl kuruldu? Kitabın bundan sonraki bölümünde bu önemli soruların yanıtları aranmaya çalışılacaktır.

Şimdiye kadar incelenen ve 19. yüzyılın değişiklik güçleri olan liberalizm, milliyetçilik ve endüstrileşmenin sonuçları Avrupa çapında ulusal birliklerin kurulması, dünya çapında ise emperyalizmdir.

B. ALMAN VE ITALYAN ULUSAL BİRLİKLERİ

1. Temeli

19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, Batı ve Orta Avrupa'da ulusal birliğini kuramamış ve merkezi bir hükümet biçimine sahip olmayan iki ülke kalmıştı: Almanya ve İtalya. Her iki ülke de, daha önce görüldüğü gibi, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Fransa'nın etki ve denetimi altındaydı. Alman ve İtalyan ulusal birliklerinin kuruluşu, iki devlet (Prusya ve Piyemonte) ve iki devlet adamının (*Otto von Bismarck* ve *Kont Camillo Cavour*) eseri gibi görünürse de, birliklerin kuruluşunu yalnız askeri ve diplomatik olaylar olarak görmek, bu başarıların tarihi önemini gölgeleyer. Bu olaylar, aynı zamanda, Batı ve Orta Avrupa'da daha önce incelenen ekonomik ve toplumsal yaşamın değişen yapısının sonucudur.

19. yüzyılın ortalarına gelinceye kadar Orta Avrupa'da

toprak ve doğal kaynaklar, küçük toprak sahipliği biçiminde doğrudan doğruya halka ait olmadığı gibi, toprağı halka işletip kirayı toplumsal amaçlarla kullanan bir monarka da ait değildi. Bölgenin siyasal bölünmüşlüğünün bunda payı büyüktü. Toprağın en verimli ve büyük bir bölümü, ufak bir feodalitenin elindeydi. Bu durumun bir sonucu olarak, 19. yüzyılda endüstri devrimiyle birlikte, mali güç belirli odaklarda toplanmaya başlamıştı. Bu mali gücü elinde bulduranlar ise, teknolojik buluşları, küçük üreticinin yararları için değil, kendi çıkarları için kullanmaktaydı. Böylece biriken zenginlik, Orta Avrupa'da da merkezileşmiş endüstriyi doğurdu. Merkezileşmiş endüstriyse, merkezileşmiş mali gücün zenginliğini daha da artırdı. Sonunda, merkezileşmiş üretim ve dağıtım yönünde bir gelişme başlayıp, girişimci bir "burjuva sınıfı" doğdu. Bir tarihçi şunları yazıyor:

"Burjuvazi, ticarete daha çok hareket özgürlüğü verecek olan birleşmiş bir ulusal devletin kuruluşu için mücadele eder. Mutlak monarşiyi –bu mutlakıyet bütünleşme yanlısı olmayan feodaliteye karşı mücadele ettiği sürece– tutar. Ancak, burjuvazinin gelişmesine engel olursa, ona karşı çıkar ve meşrutiyetle yönetilen bir monarşi ya da cumhuriyet kurar."

Gerçekten, Avrupa'da özellikle Fransız Devrimi'ni izleyen Napolyon Savaşlarının ortaya çıkardığı siyasal istikrarsızlık (monarkların ve siyasal sınırların sürekli değişmesi dolayısıyla) ve çok sayıda siyasal birimlerin ticareti engellemesi (aralarındaki gümrük duvarları dolayısıyla), büyük bir güvensizlik duygusuna ve ekonomik bunalımlara yol açmıştı. Özellikle şiddetli olan 1857-1866 yılları arasındaki ekonomik bunalım, bu yeni sınıfa, endüstrileşmenin ortaya çıkardığı ekonomik bunalımlar ve güvensizliğin ancak bütünleşmiş, güçlü ve büyük merkezi devletlerce en az zararla atlatılabildiğini açıkça gösterdi. Kısaca İngiltere,

Fransa ve Belçika gibi ulusal birliğe sahip Batı Avrupa ülkelerinin ekonomik refahı, Orta ve Güney Avrupalı girişimcilerin gözünü açmıştı.

Bu girişimci sınıf, belirli bir merkezi hükümet denetimini ve kolaylıkla değişmeyen sağlam siyasal sınırları, ticaret ve endüstrinin gelişmesi için gerekli gördü. Doğaldır ki, bu hükümet denetimi, kârı garanti edecek ve sermayeyi koruyacak derece olacaktı; kamulaştırmaya varacak kadar değil. Ayrıca, bu yeni sınıf, eski düzenin hukuki ve yönetsel kurumlarını yıkmak, yeni bir işgücü pazarı kurmak, daha liberal ve demokratik parlamenter kurumlar yoluyla, siyasal iktidara da ortak olmak istemekteydi. 19. yüzyılın ortasında Almanya ve İtalya'daki gelişmeler, ancak bu ekonomik yapı anlaşıldıktan sonra anlam kazanabilir.

2. İtalyan Birliği'nin Kuruluşu

Napolyon Savaşları'nın altüst ettiği Avrupa haritasına bir düzen vermek, daha doğrusu 18. yüzyıl düzenini sürdürmek için toplanmış bulunan Viyana Kongresi kararlarına göre kurulmuş bulunan 36 devletli Germen Konfederasyonu ve İtalyan yarımadası, büyük ölçüde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun etkisi altına alınmış bulunmaktaydı. Bu yüzden, İtalyan ve Alman ulusal birlikleri kurulacaksa, Avusturya'nın bu etkisinin kırılması, daha açık bir deyişle, bu devletin savaş alanlarında yenilmesi gerekmektedir. Gerçekten, daha önce incelenen 1848 başarısız girişimlerinden sonra, gerek Piyemonte ve gerekse Prusya bu yolu denemişlerdir.

Piyemonte Başbakanı *Kont Cavour*, Avusturya'yı yenebilmek için Fransa İmparatoru III. Napolyon ile ittifak kurdu. Napolyon, dış politikasını Katoliklik ve milliyetçiliğin savunulması üzerine kurduğundan, İtalya'daki bu mü-

cadeleyi destekledi. İki devlet 1859 Haziranında *Magenta* ve *Solferino*'da kesin zaferler kazandı. Ancak, *Piyemonte* bu zafer karşılığında ancak Lombardiya'yı toprakları arasına alabildi; *Nice* ve *Savoie*'nin Fransızlara bırakılması karşılığında, Toskana, Parma ve Modena'da plebisit yapılması kararlaştırıldı. Plebisitler sonunda söz konusu bölgeler *Piyemonte* ile birleştiler. Bu arada, *Cavour* ve *Mazzini* ile birlikte modern İtalya'nın kurucularından olan ulusal kahraman *Giuseppe Garibaldi*'nin Sicilya ve Napoli'yi İtalyan birliğine katmasıyla, hâlâ Avusturya'nın elinde bulunan Venedik ve Fransız askerleri tarafından korunan Roma dışında hemen hemen tüm İtalya yarımadası *Piyemonte*'nin çevresinde birleşmiş oldu. İtalyan parlamentosu 1861'de Torino'da toplanarak *Piyemonte* monarkı *II. Vittorio Emanuele*'i birleşik İtalya'nın kralı ilan etti. İtalyanlar, 1866'da Avusturya'nın Prusya'ya yenilgisinden sonra Venedik'i ellerine geçirdiler. Yine Prusya'ya 1871'de yenilen Fransa'nın çekilmesiyle de Roma İtalya'ya katıldı. Böylece, 1815 yılında kurulan ve titizlikle sürdürülmesine çalışılan Avrupa güç dengesi bozulmuş oldu. Ama, bu güç dengesini asıl altüst eden Prusya'dır.

3. Almanya Birliği'nin Kuruluşu

Prusya, Alman ulusal birliğini kurmak için bir değil, üç devletle, Danimarka, Avusturya ve Fransa ile savaşmak zorundaydı. Asıl Avusturya'nın siyasal üstünlüğüne meydan okuması gerekiyordu. Bu meydan okumanın temelinde, Danimarka'ya bağlı iki Alman dukalığı olan *Schleswig* ile *Holstein* yatmaktaydı. 1864 yılında Avusturya ile Prusya, Germen Konfederasyonu adına Danimarka'ya savaş açtılar ve Avusturya özellikle *Holstein*'da ayrı bir politika izlemeye ve Prusya'yı haklarından yoksun bırakmaya kalkınca,

Prusya Başbakanı Otto Von Bismarck, akıllı bir diplomasi sonucu Fransa ve Rusya'nın yansızlığını sağlayıp Avusturya'ya savaş açtı. 1866'da *Sadowa*'da bu devleti büyük bir bozguna uğratarak, Almanya'dan attı ve 1867'de Prusya'nın denetiminde Kuzey Germen Konfederasyonu'nu kurdu.

Bismarck, *Sadowa* zaferinden sonra hiçbir direnci kalmamış bulunan Avusturya'nın başkenti Viyana'ya girebilir ve çok ağır bir barış antlaşmasını zorla kabul ettirebilirdi. Büyük bir ileri görüşlülük ve ılımlılık ile bunu yapmadı ve Avusturya'nın gururunu kırıp, kalıcı düşmanlığını üzerine çekmedi. Çünkü, *Bismarck*, Almanya'nın Avrupa'nın ortasında hınç duyguları arasında güçlü bir biçimde kurulamayacağını ve birliğini korumak için ilerde müttefiklere ihtiyacı olacağını hesaplamıştı. Özellikle Fransa'ya karşı yana alabileceği doğal müttefik, çoğunluğunu aynı ırktan insanların oluşturduğu ve aynı dilin konuşulduğu Avusturya idi.

Bismarck, Fransa'nın Katolik Alman devletleri üzerindeki denetimini kırmak için 1870 yılında Fransa'ya savaş açtı. Yine akıllı diplomasisiyle bu kez Avusturya ile Rusya'nın yansızlığını sağlamıştı. Ünlü Sedan Savaşı'nda İmparator III. Napolyon'u ağır bir yenilgiye uğrattı. 1871 tarihli Frankfurt Barışı ile *Alsace-Lorraine* endüstri bölgesini ilhak etti. Bundan sonra Main akarsuyunun güneyindeki Katolik Alman devletleri Prusya'ya katıldılar ve böylece Alman ulusal birliği kurulmuş oldu. Prusya Kralı, Alman imparatoru, *Bismarck* ise Alman Şansölyesi unvanını aldılar. Fransa'da ise, III. Napolyon'un imparatorluğu yıkılarak yerine 3. Cumhuriyet kuruldu.

Alman ulusal birliğinin kurulmasında, bundan önceki bölümlerde incelenen Alman milliyetçiliğinin temel özellikleri, ekonomik ve toplumsal nedenlerin yanında, *Bis-*

marck'ın usta diplomasisinin de payı olduğunu söylemek gerekir. Herde ele alınacak olan Bismarck ittifaklarında görüleceği gibi, bu devlet adamı Avrupa'daki güç dengesini çok iyi anlamış, bazı küçük ödünler verip güçlü devletlerin yansızlığını sağlayarak, en uygun zamanda kiminle savaşacağını çok iyi kestirmiştir. İktidardan düştüğü 1890 yılına kadar, kendini tüm Avrupa diplomasisinin kilit adamı, Almanya'yı da en önemli ve güçlü devleti haline getirmiştir. Alman ulusal birliğini kurarak Viyana Kongresi düzenini yıkmış olmakla birlikte, o kongrenin, yenik devletlerin yeniden uluslararası sisteme alınması için onlara ılımlı davranılması, barış ve istikrarın sürdürülmesi ilkelerini sürdürecektir. Bu politika ile tutarlı olmayan *Alsace-Lorraine* bölgesinin Almanya'ya katılması, iktidarda kaldığı yirmi yıl boyunca, belki de tek hatasıdır. Çünkü, Fransa, halkının çoğu Fransızca konuşan bu önemli endüstri bölgesinin yitilmesinin acısını unutmuyacak ve *Alsace-Lorraine* sorunu 20. yüzyılın ortalarına kadar sürecek olan Fransız-Alman düşmanlığının önemli nedenlerinden biri olacaktır.

4. Alman Ulusal Birliği'nin Sonuçları

a. Almanya Açısından

Almanya, ulusal birliğini kurduktan sonra, ekonomik gelişmesini liberal bir ekonomi anlayışıyla yürütmüş değildir. Ulusal birliği kurulduktan sonra ulusal ortak bir pazara da sahip olan Almanya'da, ülkeyi tam bir demir elle yönetmiş bulunan Bismarck'ın anlayışına göre, ekonomik faaliyetin amacı, ulusal refahı artırmaktır. Ulusal güçlerin bunu gerçekleştiremediği alan ve durumlarda, merkezi hükümet işin içine girmeliydi.

İşin aslına bakılırsa, Alman ulusal birliğinin kurulmasını çalışıldığı dönemde Kral ile Parlamento arasında bir çatış

ma başlamıştı. I. Dünya Savaşı'na kadar yürürlükte kalacak olan 1851 Anayasası'nın sonucu olarak, Prusya Meclisi'ndeki güç dengesi, yeni gelişmekte olan büyük burjuvazide değil, ekonomik etkinliği endüstri devrimiyle yok olmaya başlayan orta sınıfın elindeydi. Bu orta sınıf İngiltere'den esinlenen liberal akımın etkisindeydi. Bu yüzden büyük çoğunluğu liberal görüşlü olan meclisin, bir de maliyeyi denetleme yetkisi vardı. İngiliz anayasa sisteminin tarihini incelemiş olan liberal meclis önderleri, maliye üzerindeki bu etkinlikleriyle, yürütme organını da denetleyebileceklerine inanmaktaydılar. Almanya'da öteden beri etkili bir siyasal güç olan büyük toprak sahiplerinin (*Junkerler*) ve büyük burjuvazinin desteğini alan Bismarck'ın, Alman ulusal birliğini kurmanın yanında bir başka görevi de vardı: Bu çabalarında liberal orta sınıfı susturmak. Bismarck her iki görevi de başarmış ve Almanya, merkezi bir biçimde planlanan ve milliyetçi bir anlayışla yürütülen ekonomik bir kalkınma içine girmiştir.

Alman endüstrisi 1871-1914 yılları arasında sürekli bir biçimde ve hızla büyüdü. Bismarck'ın otokratik yönetimi pahasına, bu büyüme özellikle demir ve çelik üretiminde dikkati çekecek bir duruma geldi. Öyle ki, 1914 yılında, yani I. Dünya Savaşı'na gelindiğinde, bu iki temel endüstri maddesinin üretiminde, ABD'den sonra dünyada ikinci sırayı aldı.

Bismarck, Alman ulusal birliğini kurmakla haklı olarak övünebilir. Ancak, konuya bir başka açıdan yaklaşılsa, Almanya'yı parçalamış da sayılabilir; çünkü, *Bismarck*'ın kurduğu yeni Alman "Reich"i içinde, halkının çoğu Alman olan Avusturya ve bağımsız devletler olarak kalan ve Alman nüfusunun 1/6'ini oluşturan öteki siyasal birimler yoktu. Yani, 1871 düzenlemesi ile Almanya, Prusya ile Avusturya arasında paylaştırılmış oldu. Dolayısıyla

Almanya, 19. yüzyılın geriye kalan bölümü ve 20. yüzyılın başında da bölünmüşlüğü, "Alman ikiliğini" tam anlamıyla gideremedi. Bu işi, yani bütün Almanlar'ın bir tek devlet içinde birleştirilmesini, I. Dünya Savaşı'ndan sonra *Adolf Hitler* gerçekleştirmeye çalışacaktır. Ancak, kurduğu devlet, hemen hemen tüm Almanları bir tek siyasal sınıra içine almasına rağmen, Bismarck'ınki kadar uzun ömürlü olamayacaktır.

b. Uluslararası Politika Açısından

Alman ulusal birliğinin kurulmasının uluslararası politika açısından en önemli sonucu, daha önce de belirtildiği gibi, Viyana Kongresi ile kurulmuş bulunan Avrupa güç dengesini temelinden bozmuş olmasıdır. Ancak, kuruluşu izleyen olayların daha iyi anlaşılabilmesi için, bu dengenin nasıl bozulduğunu da görmek gerekir.

Her şeyden önce, o zamana kadar Avrupa'nın en güçlü devletlerinden olan Fransa ile Avusturya, Prusya'ya yenilgilerinden ve güçlü bir Almanya'nın doğmasından sonra güç ve etkinliklerini büyük ölçüde yitirdiler. Yenilen, toprak yitiren ve doğusunda güçlü bir Almanya kurulan Fransa'nın Avrupa'da genişleme ve en azından prestijini yeniden kazanma umudu kalmadı. Bu durum, Fransa'yı deniz aşırı bölgelerde genişlemeye itecek ve böylece 1870'lerden sonra sömürge faaliyeti hızlanacaktır. İkinci olarak, Prusya'ya yenilerek Orta Avrupa'da iddiası kalmıyan Avusturya, sırtını bu devlete dayadı ve gözlerini doğa yayılma alanı olarak gördüğü Balkanlar'a çevirdi. Bu tarihten başlayarak I. Dünya Savaşı'na kadar Balkanlar'da Rusya ile sürekli çatışacak ve bu çatışma, dönemin siyasi tarihinin ana teması olacaktır. Üçüncü olarak, ilerde Osmanlı devleti incelenirken ayrıntularıyla verilecek olan 1854-1856 Kırım Savaşı'nda kendisine karşı savaşmış bulunan Fransa'nın

1871 yenilgisini ve Avusturya'nın zayıflamasını fırsat bilen Rusya, "Panslavizm"i bayrak yaparak Balkanlar'da genişleme yolunu seçecek ve burada Avusturya ile sürekli anlaşmazlığa düşecektir. Böylece, Balkanlar'da I. Dünya Savaşı'na kadar sürecek olan büyük devlet çatışması başlayacaktır.

C. EMPERYALİZM

Endüstri devriminin Avrupa açısından en önemli sonucunun Alman ve İtalyan ulusal birliklerinin kurulması olduğunu görmüş bulunuyoruz. Bu devrimin tüm yeryüzü çapında en önemli sonucu ise, sömürgeciliğin emperyalizm biçimine dönüşmesidir.

Sömürgecilik, bir devletin egemenliğini başka topraklar ve halklar üzerinde kurması ya da genişletmesidir. Sömürgeciliğe çok yakın bir sözcük olan emperyalizm ise, özellikle Avrupa'nın büyük devletlerinin 19. yüzyılın ikinci yarısında öteki kıtalar üzerinde genişlemelerine verilen addır. Bugünkü tanımlanışı ile, Avrupa'da kuvvet politikasının, devletler arası sürtüşme ve ekonomik rekabetin deniz aşırı bölgelere yayılmasıdır. Böylece endüstri devriminin ürünü olan yeni ekonomik koşullarla, anarşik uluslararası siyasal ilişkilerin bileşimi, emperyalizmin gerçek niteliğini açıklayabilir.

Avrupa devletlerinin sömürgeler kurmak yoluyla genişlemelerinin 19. yüzyılın bir olgusu olmadığı, 15. yüzyıldan beri Avrupa tarihinin önemli bir özelliği olduğu belirtilmişti. Ancak, emperyalizm sözcüğü 19. yüzyılın ikinci yarısında kullanılmaya başlandı ve 1870 sonrası dönemi "emperyalizm" çağı olarak adlandırıldı. Şimdi sorulacak soru, bu dönemin özelliğinin nereden geldiğidir.